

RUS EDEBİYATINDA NOEL HİKÂYESİ KAVRAMI VE “KİBRİTÇİ KIZ” ÖYKÜSÜNE GÖRE TASNİF PROBLEMİ*

THE CONCEPT OF THE “CHRISTMAS STORY” IN THE RUSSIAN LITERATURE AND THE PROBLEM OF THE CLASSIFICATION ON THE EXAMPLE OF THE TALE “THE LITTLE MATCH GIRL”

Araştırma Makalesi
Research Paper

Mariia TALİANOVA-EREN**

Öz:

Folklor ve halk edebiyatı çalışmalarında bilimsel tartışmaların nedenini oluşturan çözümlenmemiş sorunlar ve konulardan bir tanesi de Noel Hikâyelerinin tasnif problemidir. Noel hikâyeleri, Noel bayramında bir yandan insanlığın merhameti ve şefkatini yansıtan diğer yandan da hayatın acımasız yüzünü tüm gerçekleriyle ele alan bir hikâye türüdür. Daha önceleri on iki gün süren Noel kutlamalarında anlatılan bu hikâyeler daha sonra edebi bir gelenek olarak ortaya çıkmıştır. Edebiyat alanında Noel hikâyeleri 18. yüzyılda ortaya çıkmaya başlamış, 19. yüzyılın son çeyreğinde ise aktif bir şekilde yaygınlık göstermiştir. Avrupa edebiyatında Noel hikâyeleri 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren popülerlik kazanmış, Rus edebiyatında ise, Noel hikâyelerinin tarihi ve gelişim süreci 18. yüzyıldan başlayarak günümüze kadar, yani üç yüzyıl boyunca sürerek devam etmektedir. Buna karşılık her bir edebiyat geleneği Noel hikâyelerini kendince farklı edebi türlerde sınıflandırmaktadır.

Bu çalışmada H.C. Andersen'in yazdığı, takvim edebiyatının bir parçası olan ve ne edebi ne de halk masalının özelliklerini taşıyan ve karşımıza bir Noel hikâyesi olarak ortaya çıkan “Kibritçi kız” öyküsü ele alınmaktadır. Bununla birlikte, Batı edebiyatı ile karşılaştırmalı olarak Rus edebiyatında Noel hikâyesi kavramı incelenmekte ve böylece Noel hikâyelerinin tasnif problemi “Kibritçi Kız” öyküsü örneği ile sunulmaktadır. Çalışmanın amacı, yabancı kaynaklar kullanılarak Türkiye’de daha önce araştırılmamış “Christmas Story” (“svyatoçnyı rasskaz”) kavramı incelemek, bu konunun tasnif problemi üzerinde durmak ve incelemeye alınmamış bu konunun geniş kitlelere ulaşmasını sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Kibritçi Kız, Noel Hikâyesi, Takvim Edebiyatı, Tasnif Problemi.

Abstract:

One of the unresolved issues and issues that constitute the reason for scientific discussions in folklore and folk literature studies is the classification problem of Christmas Stories. The Christmas stories are a kind of story that reflects the mercy of humanity and compassion on the one hand and the cruel side of life in all its realities. These stories, which were previously described in twelve days of Christmas celebrations, later emerged as a literary tradition. In the field of literature, Christmas stories began to emerge in the 18th century, and they were active in the last quarter of the 19th century. In European literature, Christmas stories gained popularity since the second half of the 19th century, and in Russian literature, the history and development of Christmas stories began from the 18th century until today, that is to say, for three centuries. On the other hand, each literary tradition classifies Christmas stories in different literary genres.

* Makale Geliş Tarihi: 23.04.2018

Makale Kabul Tarihi: 05.12.2018

** Yabancı Uzman, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, mteren@ankara.edu.tr, orcid.org/0000-0003-4834-450X

In this study "The Little Match Girl" story written by H.C. Andersen, which is a part of the calendar literature and which neither literary nor folk tales and which appears as a Christmas story to us, is dealt with. However, in comparison with Western literature, the concept of Christmas story in Russian literature is examined and the classification problem of Christmas stories is presented with the "The Little Match Girl" story. The aim of this study was investigated using foreign sources in Turkey before "Christmas Story" ("svyatoçnyy rasskaz") to examine the concept, stand on the classification problem of these issues and examine sour this issue is to reach a broad audience.

Keywords: The Little Match Girl, Christmas Story, Calendar Literature, Classification Problem.

GİRİŞ

"Folklor" terimi, ilk defa 1846 yılında William Thoms'un bu kelimeyi kullanmasıyla ortaya çıkmıştır. W. Thoms folklor kelimesinin isim babası olarak daha önce "popüler edebiyat" başlığı altında çalışılan bu disiplin için "folklor" kavramını sunmuştur. Ancak folklor hakkında bilim insanları tarafından farklı düşünceler ortaya atılmıştır. "Standard Dictionary of Folklore, Mythology and Legend" in ilk cildindeki yirmi bir farklı tanım söz konusu düşünce çeşitliliğini ortaya koymaktadır (Dundes: 2005, 127). Bu tanımların ortak noktası folklorun taşınır olmasıdır. Bununla birlikte ortak nokta olarak ortaya çıkan bu ölçüt bazı kuramsal güçlükleri de beraberinde getirmiştir.

Folklorun çatısı altında yer alan halk edebiyatı ürünlerinin tanımına ilişkin karışıklıklar görülebilmektedir. Bazen mit, efsane ve dinî efsane kavramları, bazen de destan, mit ve efsane hatta hikâye ve mit kavramları birbirine karışmaktadır.

Çağdaş edebiyat biliminde "edebi masal" kavramına da yeterli derecede önem verilmemiştir. Söz gelimi, "Kısa Edebiyat Ansiklopedisi'nde (Kratkaya literaturnaya entsiklopediya) "masal" kavramının açıklamasında sadece halk masalından söz edilmekte, edebi masal kavramına değinilmemektedir (Pomerantseva: 1971, 880). "Edebiyat Terimleri Sözlüğü"nde ("Slovar literaturovedçeskikh terminov") "edebi masal" başlığı dahi bulunmamaktadır (Suhorukov: 2014, 145). Rus araştırmacı L.Y. Braude, "halk masalı" ve "edebi masal" arasındaki farka genel olarak çoğu zaman dikkat edilmediğine değinmektedir (Braude, 1979: 5). "Kibritçi Kız" eseri edebi ve halk masalı kavramları arasında bir yerde kalmış eserlere verilebilecek örneklerden sadece birisini oluşturmaktadır. Bu eser edebiyatçılar tarafından daha çok bir masal türü olarak nitelendirilmektedir. Genel olarak, çocuklara hitap eden ve içerisinde doğüstü konuları barındıran her türlü esere masal gözüyle bakılmaktadır. Günümüz edebiyatında popüler eserlerden olan "Harry Potter", "Yüzüklerin Efendisi", "Alice Harikalar Diyarında" benzeri popüler eserlere, fantastik kurgu gibi edebiyatın farklı alanlarına ait olmalarına rağmen, çoğunlukla masal gözüyle bakılmaktadır. Bu bakımdan, edebiyatçılar tarafından yapılan benzeri sınıflandırmalar tartışmaya açık olabilmektedir.

Buradan hareketle, Hans Christian Andersen tarafından yazılmış olan "Kibritçi Kız" ("The Little Match Girl") adlı eserin masal türüne ait olmadığını, özellikle de edebi masalla ortak unsur taşımayan bir eser olduğunu söylemek mümkündür. İncelememizin esas noktasını oluşturan bu savı desteklemek için sırasıyla masal ve edebi masal kavramları arasındaki fark-

ların incelenmesi yararlı olacaktır. “Kibritçi Kız”, masal kavramında var olan özelliklerin birçoğunu¹ taşımamaktadır. Örneğin, “Kibritçi Kız” 1) masallarda görülen geleneksel başlangıç, orta ve bitiş formülleri yoktur; 2) aynı şekilde masallarda olduğu gibi kalıplaşmış tekerlemeler bulunmamaktadır; 3) masalların sonunda her zaman iyiler kazanır, masal mutlu sonla biter, “Kibritçi Kız” eserinde ise, böyle bir sonuç bulunmamaktadır. Tam tersine hikâye ölümle sonuçlanan üzücü bir sona sahiptir ve son olarak 4) masallarda yer ve zaman çoğunlukla belirsizdir, yer ve zamanı belirli olan masallarda ise Kaf Dağı, periler ülkesi, devler ülkesi, Çin-Maçın gibi² masalsı mekânlar ön plana çıkmaktadır. Zaman ise, genel özelliği itibariyle belirgin değildir. *Günlerden bir gün, zamanın birinde* gibi söylemler sık kullanılan kalıp ifadelerdendir. “Kibritçi Kız” gibi Noel hikâyeleri sınıfına giren eserlerde ise olayın geçtiği yer belirgin olmamakla birlikte, zaman çerçevesi bellidir. Diğer bir değişle mekân belirgin değilken, zaman aşikârdır: “*Yılın son gecesiydi, yani Yılbaşı gecesi*”. Hikâyenin geçtiği zaman dilimi Noel’in başlangıç ve bitiş sürecini kapsadığından burada reel bir zaman dilimine işaret edilmektedir. Tüm bunların ışığında, Kibritçi Kız eseri, kendi yazarına sahip olmasıyla birlikte çoğu zaman düşünüldüğü gibi ne edebi bir masal ne de bir halk masalıdır.

Sınıflandırma karmaşasına ilişkin benzer bir durum edebi masal olarak adlandırılan eserler için de geçerlidir. Sözgelimi, önce Şarl Pero’nun (Charles Perrault), ardından Grimm Kardeşler’in derlediği “Kırmızı Başlıklı Kız”, “Külkedisi”, “Uyuyan Güzel”, “Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler” gibi halk masalları belirli yazar adları ile anılmalarına rağmen, aslında bu tür masallar – *Avrupa halk masalları* olarak kabul edilmelidir. Benzeri masallar, Grimm gibi derlemeciler tarafından derlenmiş ve onların vasıtasıyla ilk defa sözlü gelenekten süsleme, güzelleştirme yoluyla yazılı metne geçen eserler haline gelmişlerdir. Edebi masallar ise, Rus araştırmacı S. Belakurova’nın da belirttiği üzere, belirli bir yazarı olmasına rağmen, yayımlanmadan önce sözlü formda yer etmemiş olan ve varyantları olmayan bir eser türüdür³.

Edebi masalın yayımlanmadan önce varyantlarının olmaması gerektiği ile ilgili S. Belokurova’nın dile getirdiği yargıya dayanarak yukarıda ele alınan yaklaşımlara örnek olması ve tasnif problemini ortaya koyması açısından “Külkedisi” ve “Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler” masalları tetkik edilebilir. En eski Külkedisi öyküsü, 9. yüzyıla kadar uzanan bir Çin masalı olarak bilinmektedir. Bunun yanında, “Külkedisi” masalının konusunu içeren ve başkahramanı Rodopis (Rodopa) isimli güzel bir kızı olan Eski Mısır papirüsleri de bulunmuştur (Morgun: 2015, 1782). Yunan versiyonunda ise, bu masalın adı “Little Saddleslut” olarak geçmektedir.⁴ Sırlar arasında “Pepelyuga”⁵, Gürcistan’da ise “Conkiahgharuna”⁶ (Baldırı

¹ Masal özellikleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. “*Türk Halk Edebiyatı*” (Oğuz, M.Ö. vd. S. 146-156).

² Rus masalları için “Ostrov Buyan” (“*Buyan Adası*”), “Bılo eto delo ona more, na okeane; na ostrove Kidane” (“*Olay denizde, okyanusta; Kidan adasında geçmektedir*”), “V nekotorom tsarstve, v nekotorom gosudarstve” (“*Çarlığın birinde, bir ülkede*”) vs.

³ (Bkz.: “Literaturnaya skazka”. *Slovar literaturovedçeskih terminov*.https://literary_criticism.academic.ru/. (19.10 2017).

⁴ Bkz.: Edmund Martin “*Geldart, Folk-Lore of Modern Greece: The Tales of the People*” (*Little Saddleslut*). 1884.

⁵ Bkz.: Woislav M. Petrovitch, “*Hero Tales and Legends of the Serbians*” (*Pepelyuga*). London. 1914.

⁶ Bkz.: Marjori Wardrop “*Georgian Folk Tales*”. Frankfurt am Main. 2018.

Çıplak) olmak üzere binden fazla çeşitli varyanta ve versiyona sahiptir. “Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler” ise, “Nardaniye Hanım” masalı olarak Türk halk edebiyatında da yer etmektedir⁷. Bu bağlamda “Külkedisi” ya da “Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler” gibi masallar özgün masallar olmayıp dünyanın yaygın ve en bilinen “gezgin konuları” olarak adlandırabileceğimiz masallardandır. Pertev Naili Boratav’ın ya da Eflatun Cem Güney’in kitabında yer alan masallar ile Antuan Gallan tarafından Fransızcaya çevrilmiş “Bin Bir Gece Masalları” veya A.N. Afanasyev’in “Rus Halk Masalları” (“Russkiye narodniye skazki”) eserlerinin de sanat masalları olarak sayılması yukarıda bahsedilen yanlış tasnifleme sorunlarına ilişkin mevcut başka örneklerle işaret etmektedir. E.A. Suhorukov, masal türünü “folklor naya skazka” (“folklor masalı”), “literaturnaya obrabotka” (“folklor masalının edebi süslenmesi”) ve “avtorskaya skazka” (“yazara has edebi masal”) olmak üzere üçe ayırmaktadır (Suhorukov: 2014, 146). Bu bağlamda, söz konusu masallar orijinal edebi masallar olmayıp, Suhorukov tarafından yapılmış sınıflandırmaya göre “folklor masalının edebi süslenmesi” olarak ya da P.N. Boratav’ın, E.C. Güney’in ya da A.N. Afanasyev’in masalları gibi “derlenmiş” materyale dâhil edilebilir.

Böylelikle, hem halk, hem de edebi masalın özellikleri ışığında “Kibritçi Kız” eserinin ne bir halk ne de edebi bir masal olmadığı sonucuna varılabilir. Bizce, söz konusu eser, edebiyatta bağımsız bir şekilde yer etmiş olan Noel hikayeleri kapsamına girmektedir. Rus dilinde “svyatoçny rasskaz” (святочный рассказ) olarak adlandırılan Noel hikayeleri “*takvim edebiyatına*” ait olan ve geleneksel hikâye türüne kıyasla bazı spesifik özelliklerine sahip olan bir edebi türdür. Bu edebi türün en başarılı örneğini yansıtan eser ise Avrupa edebiyatında geniş bir yer etmiş olan “Kibritçi Kız” öyküsüdür. Rus Noel hikayelerinin oluşmasına da büyük etki etmiş olan bu hikaye türü takvime bağlı olarak belirli bir bayram döngüsü içerisinde gelişen ve konusu bu bayram kutlamaları çerçevesinde yer eden narratif metinlerdir (Duşçkina: 1995, 10).

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde Avrupa Noel hikayesi kavramına kısaca değindikten sonra Avrupa Noel hikaye geleneğinin Rus Noel hikaye geleneğine nasıl ettiği ele alınacak olup, Rus Noel hikayelerinin oluşum özellikleri ve bu hikayelerin geçtiği ve svyatki zamanı olarak adlandırılan zaman dilimi konuları ele alınacaktır.

1. NOEL HİKÂYELERİNİN ÖZELLİKLERİ

Noel hikâyeleri, Noel zamanı gerçekleşen mucizevi olayların anlatıldığı hikâyelerdir. Klasik Noel hikâyelerinde olay bir Noel gecesinde gelişir. Bu gecede başkahramanın başına olağanüstü şeyler gelir ve en önemlisi bu kahraman iç dünyasında birtakım değişiklikler yaşar. Kahraman, sahte değerlerden vazgeçer ve insanî değerlere sığınarak insanî idealere döner. Örneğin, Dickens’in “Bir Noel Şarkısı” eserindeki başkahraman büyük ahlaki bir sarsıntı geçirir. Gogol’un “Noel Gecesi Arifesi”nde ise mucizevi bir macera demirci Vakula’nın başından geçer, başka bir mucizevi değişiklik de güzel Oksana’nın duygularında meydana gelir. (Starigina: 1922, 121).

⁷ P.N. Boratav “*Zaman Zaman İçinde*” adlı kitabına bkz. S. 114-121. “Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler” masalının geleneğinin bulunduğu görülebilir.

Noel hikâyesinin zamanla gelişmiş ve standart sayılan şeması, hikâyenin başkahramanının üç etaptan ibaret olan (evrenin üç tabakası) ahlaki değişimini gösterir ve eseri sonunda mutlaka bir mucize gerçekleşir. Buradan anlaşılacağı üzere, bu tür öyküler için mucize ana motiftir. Ancak bu hikâyelerde meydana gelen mucizelerin her zaman pozitif mucizeler oldukları anlaşılmalıdır. Bu hikâyeler mutlu şekilde bitmez, tam tersine, hayatın haksızlığını göstermek amacıyla kötü ve üzücü bir sonla biterler.

Noel hikâyelerinin öncüsü olan İngiliz yazar Charles Dickens 1843 yılında Noel bayramı arifesinde İngiltere’de “Bir Noel Şarkısı” (A Christmas Carole) adlı ilk Noel hikâyesini yayımlamıştır. Bu yayından bir sene sonra, ikinci eseri “Çanlar” (The Chimes) ardından ise “Ocak Çekirgesi” (The Cricket On The Hearth) eseri yayımlanır. Dickens 1840’lı yılların ikinci yarısında birkaç Noel hikâyesi daha yazar. Böylelikle, yazar İngiltere’deki toplumsal eşitsizliği Noel hikâyeleri aracılığıyla ortaya koymuştur. Noel bayramı gibi içerisinde olumlu anlamlar ve güzellikler barındıran bayram kutlamaları, hikâyelerde yer alan kahramanlar ve anlatılan olaylarla tezatlık oluşturmaktadır.

1844 yılında Rusya’daki “Repertuar ve Panteon” dergisi “Bir Noel Şarkısı” adlı hikâyenin çevirisini yayımlar ve ayrı bir yayın olarak A.S. Homyakov tarafından “Bir Noel Şarkısı”nın edebi hikâye şeklinde yazılmış olan “Svetloye Hristovo voskresenye” isimli bir eser yayımlanır. Ardından “Moskvityanın” dergisinde “Çanlar”ın, 1846 yılında ise “Ocak Çekirgesi”nin çevirisi yayımlanır. Dickens’in Noel öykülerine ilişkin ilk olumlu eleştiri Rusya’da yayımlanan “Oteçestvenniye zapiski” adlı dergide 1845 yılında yayımlanır. Özellikle V. Belinski, A. Grigoryev ve P. Pletnev⁸ yazarın eserlerinden övgüyle bahsederler. Bu arada diğer eserlerin yeni çevirileri ortaya çıkmaya devam eder. Dickens’in hikâyeleri hızlıca büyük bir üne kavuşarak neredeyse aynı zamanda Rusya’da da halk arasında tanınmaya ve popülerlik kazanmaya başlamıştır.

Eserlerin yayımlandığı ve çevirilerinin Rusya’da basıldığı anlardan itibaren Rusya’da Dickens’in Noel hikâyeleri (Christmas Stories) adlı uzun soluklu yolculuğu başlamış olur. Yazarın öyküleri defalarca tekrar tekrar basılır, Noel zamanı ayrı kitaplar halinde ya da dergilerde Noel öyküleri yayımlanmış, çocuklar için ise hikâyeler kısa formatta ya da uzun halleriyle aktarılmışlardır. Hatta kimi yazarlar Dickens’in etkisi altında kalarak Noel hikâyeleri yazmışlardır. D.V. Grigoroviç’in “Kış Akşamı” (Zimniy Veçer) ve “Noel Gecesi” (Rojdestvenskaya noç) hikâyeleri buna örnek gösterilebilir (Duşçkina: 1995, 143-144). Rus edebi Noel hikâyesi türüne genel olarak bakıldığında, ilki Batı örneğinden, ikincisi ise halk geleneğinden olmak üzere iki kaynaktan oluştuğu görülebilir. Noel hikâyelerinin felsefi temelini oluşturan Dickens’in eserlerinde insani değerler, bağışlama, günah işleyen insana merhamet ve sevgi gösterme, çocukluk gibi konular başlıca konuları oluşturmaktadır. Charles Dickens’in edebi geleneği başta Avrupa edebiyatında sonra da Rus edebiyatında kabul görüp gelişmeye başlamıştır.

Aslına bakılırsa Rus edebiyatında bu türün tarihi 18. yüzyıldan günümüze kadar, yani üç yüzyıl boyunca süregelmektedir. Rus halk takvimi bayramları olarak adlandırılan ve tak-

⁸ Bkz.: İ. Katarstkiy “*Dikkens v Rossii*”. *Seredina XIX v.*” S. 139-150.

vimde yer alan bayramlardan adını alarak ortaya çıkmış olan bu hikâyelerdeki betimlemelerin yanı sıra 1820'li yılların ikinci yarısında ve sonraki on yıl boyunca takvim hikâyeleri ile ilgili öğeleri günümüz Noel hikâyelerinde kullanmayı tercih eden büyük sayıda edebi eserler de ortaya çıkmıştır. Bu edebi eserler daha sonra takvim eserleri olarak adlandırılmışlardır. Örnek olarak Rus edebiyatındaki takvim eserlerinin bazıları şu şekilde sıralanabilir:

1. N.A. Polevoy (1826; 1832) “Svyatoçniye rasskazı” ve “Razgovor na svyatkah” (“Noel Öyküleri”, “Svyatki Zamanında Yapılan Bir Konuşma”).

2. M.P. Pogodin (1828; 1831) “Sujeniy”, (“Yavuklu” / “Nişanlı”), “Vasilyev Veçer”, (“Vasily Gecesi”).

3. O.M. Somov (1831) “Rusalka” (“Deniz kızı”).

4. A.A. Marlinski (1830;1831) “İspitaniye” (“İmtihan”), “Straşnoye gadaniye” (“Korkunç bir Fal”).

5. N.V. Gogol (1830-1831) “Noç’ pered Rojdestvom” (“Noel Arifesi Gecesi”).

6. E.A. Baratinski (1832) “Persten” (“Yüzük”).

7. N.F. Pavlov (1835) “Maskarad” (“Maskeli Balo”).

8. N.İ. Bileviç (1836) “Svyatoçniye veçera ili rasskazı moey tetuşki” (“Noel Akşamları veya Teyzemin Hikâyeleri”).

9. V.F. Odoyevski (1837) “Noviy god” (“Yeni Yıl”) vs.

Nesir şeklinde yazılmış takvim edebiyatının eserleriyle beraber takvim bayramlarının mitolojisiyle ilgili nazım biçiminde yazılan metinler de kaleme alınmaya başlanmıştır:

1. D.V. Venevitinov “Noviy god” (“Yeni Yıl”),

2. F.N. Slepuşkin “Svyatoçniye gadaniya” (“Noel’de Fal”),

3. P.A. Vyazemski “Svyatoçnaya şotka” (“Noel Şakası”),

4. A.İ. Delviga “Son” (“Rüya”),

5. M.Y. Lermontov “Rusalka” (“Deniz Kızı”) (Duşçkina: 1995, 99).

Charles Dickens’in öncülüğünde İngiltere’de ortaya çıkmış olan Noel hikâyeleri Rus edebiyatında takvim eserleri ile iç içe geçmektedir. Bu ise Rusya’daki Svyatki geleneği ile ilgilidir.

2. RUS NOEL HİKÂYELERİNDEKİ SVYATKİ KAVRAMI

Ruşçada Noel hikâyesi için “Svyatoçniy rasskaz” (святочный рассказ) ifadesi kullanılmaktadır. Ruşçadaki Noel hikâyeleri Svyatki zamanı meydana gelmektedir. Svyatki kavramı Ortodoks Hristiyanlığı ile ilintili olup Hz. İsa’nın doğum gününden başlayarak (25 Aralık [7 Ocak]) vaftiz olduğu gün olan 6 (19) Ocak tarihinde biten 12 kutsal gün arasındaki zaman dilimine verilen addır. Halk geleneğine göre Svyatki, fal, şarkılar, oyunlar ve

kiyafet değişiminin eşliğiyle düzenlenir. Halk arasında bu kutsal ve sihirli zaman diliminde özellikle de akşam vakti insanın, olağanüstü güçlerle karşılaşmasıyla ilgili hikâyeler anlatılır. Rus halk edebiyatında bu tür hikâyeler – “bılıçka”⁹ ya da “bıvalşına” olarak da adlandırılmaktadır. Bu Noel gelenekleri ve halk öyküleri, Rus edebi Noel hikâyelerinin temelini oluşturmaktadır.

Svyatki zamanında paganizm ve Hristiyanlık gelenekleri bir arada görülmektedir. Eski Ruslar yeni bir yılın gelişini, şimdiki günümüzde Noel olarak adlandırılan bayramı “Kolyada” bayramı olarak ya da kışın bitişi ve baharın gelişini yeni bir yılı müjdeleyen “Güneşin doğuşu” bayramı olarak kutlamaktaydılar. Ancak Hristiyanlığın Rus topraklarına gelmesi ile birlikte söz konusu bayram İsa’nın doğum günü ile birleştirilerek Noel halini almıştır. Bu nedenle Rus kültüründe Noel kutlamalarında fal baktırma, hayvan kıyafetleri giyme, çeşitli oyunlar oynama gibi esasen pagan olan unsurlar ve Hristiyanlık unsurları bir arada görülebilir (Zabilin: 2014, 10). Bütün eski bayramlarda olduğu gibi, Noel (İsa’nın doğum gecesi) ve Svyatki zamanı hem neşeli bir şekilde geçer, hem de ciddiye alınır. Kadim Rusya’daki Svyatki zamanında fallara bakılır, şarkılar söylenir, ritüel gösterileri yapılırdı. Ama gündüz neşeli eğlencelerden sonra insan, düşünceleriyle ve ruhuyla İsa’nın hayatına ve buyruklarına geri dönerdi.

Ortodoks Hristiyanları arasında Noel’e “Kolyada” da denmektedir. Kolyada (lat. “calendae”) – Slavlarda Hz. İsa’nın doğumun gerçekleştiği geceye verilen isimdir. Çekler, Bulgar ve Sırp’larda “Koléda” ve “wanoënj pisniéky” – Noel şarkısı anlama gelir, “choditi po Koléde” Yılbaşını kutlamak ve herhangi bir hediye verebilen herkesten hediye almak anlamına gelmektedir (Zabilin: 2014, 16). Esas olarak, “Kolyada” kelimesinin, Latince’deki “çağırma” veya “yüksek sesle ilan etmek” anlamına gelen “calare” kelimesinden türediği sanılmaktadır. Bunun yanında, Eski Roma’da her yeni ayda, ayın ilk gününün başrahip tarafından yüksek sesle ilan edildiği belirtilmekte, bundan yola çıkılarak kolyada kelimesinin her ayın ilk gününün “kalenda” olarak adlandırıldığı “calendae” (calo “çağırma”) kelimesinden geldiği ya da dolaylı olarak Yunancadan (καλάνδαι) geçtiği düşünülmektedir. Örnek olarak Lehçede bu anlamda kullanılan “koléda” kelimesi verilmektedir. Baltık dillerindeki mevcut benzer kelimeler ise Slav dillerinden geçmiştir (Fasmer’den akt. Dalkılıç: 2014, 83). Kolyada yani Noel’in kutlandığı on iki günlük zaman dilimine ise kutsal zaman dilimi anlamına gelen Svyatki adı verilir. Söz konusu zaman dilimi için yapılan hazırlıkların ve evlerde gerçekleştirilen bireysel kutlamaların ardından kolyadovanie” olarak adlandırılan toplu ev gezme ritüelleri başlardı. Hristiyanlık öncesi eski kutlamalarda şarkı ve şiirler eşliğinde gerçekleştirilen ev gezme töreninin doğüstü etkilere sahip olduğuna inanılırdı. Hristiyanlığın kabulü sonrasında da devam eden bu ritüel, inanişe göre, ev sahiplerine tarlada ve bahçede zengin hasat, hayvancılıkta verimlilik, evde refah ve bolluk sağlardı (Dalkılıç: 2014, s. 85).

⁹ Noel memaratları olarak da adlandırılabilir. Memorat, bir insanın yaşadığı ve çeşitli sebeplerle izahı yapılamayan olağanüstü an ya da hikâye manasını taşır. İzahının yapılamamasının sebeplerinin başında çok kişisel yaşanımlar olmaları gelmektedir. Daha detaylı bkz. Ö. Çobanoğlu “*Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*”. Ankara: Akçağ Yayınları. 2004.

Örnek olarak, ev sahiplerine hitap edilen ve koleda şarkıları olarak adlandırılan mani türü şarkılardan bir kaç şunu şekildedir:

“Каледа, маледа!	“Kaleda: maleda,
Ходила каледа по святым вечерам.	Kutsal akşamları gezerdi kaleda.
Зашла каледа к (<i>имя и отчество</i>) на двор. (<i>Ad, baba adı</i>)’in evinin avlusuna geldi kaleda	
У (<i>имя</i>) борода до шелкова пояса.	(Ad)’in sakalı ve ipeksi kuşağı var
Дай ему, Господи, доброго здоровья,	Ver ona, Tanrım, sağlık ve uzun ömür,
Ярицы оденье да пшеницы копну	Budağın arpanın bolunu,
Семь лошадей ровно белых лебедей,	Beyaz kuğu gibi yedi tane at,
Пятьдесят быков, сто коров!	Elli öküz ve yüz inek!
Тётушка, матушка!	Teyzeciğim, ablacığım!
Хлебца кусочек,	Bir dilim ekmek,
Лучинки пучочек,	Bir çıra parçası,
Кокурочку с дырочкой,	Biraz tavuk
Пирожка с начиночкой,	Ve börek,
Поросячью ножку	Domuz budu
Да жарену лепешку	Ve kızarmış yufka,
Не подашь лепешки —	Vermezsen bana yufka
Разобью окошки.	Kırарım pencereyi,
Не подашь пирога —	Vermezsen bana börek
Разобью ворота!	Kırарım kapını!
(<i>Получивши, еще прибавляют</i>):	(<i>Aldıktan sonra eklerler</i>):
Дай им, господи, всего-то всего!	Ver ona, Tanrım, bütün istediklerini
Одна-то бы корова по ведру доила!	Bir inek bir kova süt versin,
Одна-то бы кобыла по два воза возила!”	Bir kısrak iki yük taşıсын!”

(Jekulina, Rozova: 1989, 53. N.6)

Rus folklor araştırmacılarının ve etnografların çalışmalarında Noel akşamlarında, sözlü Noel hikâyelerinin anlatılması ile ilgili bilgiler yer almaktadır (Maksimov: 1994, 291, 321-323¹⁰, Zavoyko: 1914, 133¹¹, Kopaneviç: 1896, 27¹²). Bu anlatılara örnek olarak şu halk Noel

¹⁰ S.V. Maksimov, bu memoralardan bazılarının özetini verir.

¹¹ G.K. Zavoyko, Vladimir şehrinde Svyatki döneminde köylülerin birbirine özel fıkralar ve masal anlatma geleneği hakkında bilgi verir.

¹² İ.K. Kopaneviç ise Pskov vilayetinde köylülerin arasında fala bakanlarla ilgili “çok korkunç hikâyeler”in var olduğunu dile getirir.

hikâyesi verilebilir: “Bir akşam Svyatki zamanında genç kızlar ahıra gidip, orada kancaya asılmış olan, soyulmuş bir domuz gövdesine geleceklerini sormaya başlamışlar. Gelecekle ilgili cevap yerine domuz, kızların cevap veremeyecekleri bir bilmece sormuş. Kızlar korku içinde eve kaçmışlar. Evdeki tecrübeli ev hanımı, kızların kafalarına bir çömlek takmış. Bu arada domuz gövdesi içeriye girip çömleği genç kızların kafaları sanarak bu çömlekleri çıkarmış ve alıp gitmiş (Perets: 1894, 3-18).

Her bir takvim bayramıyla ilgili belirli bir konu bulunmaktadır. Noel bayramıyla ilgili olarak, Noel halk (Svyatki) hikâyelerinde daha çok insanların olağanüstü kara güçlerle karşılaşması ya da fal bakma ritüelleri sırasında fal bakanların yaşadığı olaylar anlatılmaktadır.

Köy ve şehir yaşam şekli arasındaki mesafe büyüdükçe takvim ritüelleri ve dolayısıyla takvim hikâyeleri de gittikçe unutulmaya ve şehirlilerin hayatından çıkmaya başlamıştır. N.A. Minenko’ya göre XVIII. yüzyılın sonundan – XIX. yüzyılın başlangıcından itibaren köylerde yapılan bütün bayram “etkinlikleri” kimi ritüel özellikleri barındırmaktan çok eğlence ve göze hitap etme bakımından kendini göstermektedir. Moskova ve Petersburg gibi büyük şehirlerde ise, takvim bayramları kültürü yapay bir şekilde yaşatılmaya çalışılmaktadır (Akt. Duşçekina: 1995, 13).

Noel halk hikâyelerinin en önemli özelliği, hikayeyi anlatan kişinin karşısındaki dinleyicileri etkileyerek dinleyicilerin ona inanmasını istemesidir. Söz gelimi, dinleyicilerin “bunların hepsi gerçektir, bu kadına inanabilirsiniz. O anlatırken ağlıyordu bile”; “O kadar basit hikâyelere inanılmazsa, o zaman neye inanılır ki?”, “eskiden daha korkunç olaylar vardı, off düşününce tüylerim diken diken oldu” gibi ifadeleri bunu ispatlar niteliktedir (Zinovyev: 1987, 272; REM).

Görülebileceği üzere Svyatki anlamsal içeriği ve ortaya koyduğu çeşitli ritüel zenginliği ile ortaya çıkmaktadır. Bunun sebebi ise, bu zaman diliminin farklı takvim sistemlerine ait olan en az üç bayram özelliğini bir arada taşımaktadır. İlki, eski Rusya’da Aralık ayının sonunda güneşin sembolü pagan Tanrılardan olan Koleda bayramının kutlanması ile ilgilidir. İkincisi, Hristiyanlığın kabulüyle birlikte İsa’nın doğumun 25 Aralıkta kutlanmaya başlamasıyla ilintilidir. Üçüncüsü ise, 1700 yılından itibaren Avrupa’ya ayak uydurmak adına Rus Çarı I. Petro’nun Avrupa geleneğinde yer eden Yeni Yılın kutlanmasına ilişkin verdiği talimatlara ilişkin değişiklikleri kapsamaktadır. 1492 yılına kadar Rusya’da Yeni yıl 1 Mart’ta, 1492’den XVII. yüzyıla kadar ise 1 Eylül’de kutlanmıştı (Duşçekina: 1995, 25).

3. AVRUPA VE RUS NOEL HİKÂYELERİ ARASINDAKİ FARKLAR

Noel hikâyeleri Avrupa’da ortaya çıktıktan sonra, neredeyse paralel olarak Rus edebiyatında da yavaş yavaş yer etmeye başlamıştır. Bu türün hızlı bir şekilde yayılıp geniş kitlelere ulaşması ise yayıncılık, basım ve matbaa aracılığı ile olmuştur. Böylelikle kısa öykü biçiminde sunulabilen Noel hikâyeleri, deneme, novella gibi basın-yayıncılıkta da yer alan bütün sanat yapılarına uygun olduğundan ötürü daha çok gazete ve dergiler de yer almıştır. Bu, halkın okuyup anlayabilmesi için de oldukça uygun bir türdü. Rus yazar N.S.

Leskov kitabında: “Basit köy erkekleri kalın kitapları ellerine dahi almazlar, buna karşılık gazete sayfaları mutlaka ellerine geçer” şeklinde söz konusu durumu açıkça dile getirmiştir (Leskov: 1956, 389). Böylece yazarlar, Hristiyanlık ideallerinin ahlaki yönünü halka yansıtmaktaydılar.

Duşeçkina, XIX. yüzyılın başında Rus edebiyatında Dickens öykülerinin etkisi öncesi döneminde Noel öyküsünün konu modelini üçe ayırmaktadır. Bunlar:

- 1) Etnografik materyallerin eklenmesi ile oluşturulan halkla ilgili öyküler. Bu hikâyelerde Svyatki zamanı ideal hayatın ve ataerkilliğin sembolü olarak sunulmaktadır.
- 2) Maskeli balo entrikalarının işlendiği dünyevi konulu hikâyeler.
- 3) Alman yazar E.T.A Hoffmann'ın geleneğinin etkisiyle gelişmiş olan fantastik konulu öyküler. Bu öykülerde iki dünya, rüya ve dualite kavramları ön plana çıkmaktadır.

(Duşeçkina: 1995, 122-123).

XIX. yüzyılda ise, daha çok halkın sorunlarını ortaya koyan konular ele alınmaya başlanmıştır. Rus edebiyatında Svyatki betimlemesinden bahsedildiğinde L.N. Tolstoy da unutulmamalıdır. 1835 yılında Kafkasya’da “Delikanlılık” otobiyografisi üzerine çalışırken “Svyatoçnaya Noç” (“Noel Gecesi”) isimli öyküsünü yazmaya başlayan L.N. Tolstoy, bu öyküsünü bitirememiş de olsa günümüze kadar ulaşabilen fragmanlar eserin ana fikrini güzel bir şekilde göstermektedir.

Avrupa’da İngiliz yazar Charles Dickens ile ortaya çıkan bu öykülerde mutlaka iyilik kötülüğü yener, karanlık yerini aydınlığa bırakırdı. Noel hikâyeleri mutlu sonla biterdi. Noel hikâyelerine ilişkin söz konusu gelenek Avrupa Noel hikâyeleri edebiyatında da devam etmiştir. Buna karşılık, Rus Noel hikâyeleri, Avrupa Noel hikâyelerinin aksine hüzünlü bir son ile birlikte sona ermektedir. Bu bakımdan, Rus edebiyatında Noel hikâyeleri daha çok daha realistik özelliklere sahip bir tür olarak ortaya çıkmıştır. Noel bayramının beraberinde getirdiği insaniyet ve merhamet fikirlerinin, hayatın acımasız gerçekleriyle nasıl çatıştığını gösteren çalışmalar ortaya çıkmıştır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Noel hikâyelerinin sabit şeması, realizm çerçevesinde oluşum göstermiştir. XIX. yüzyılda Rus Noel hikâyelerine bu tür özellikleri kazandıran ilk yazarlardan biri de M.Y. Saltıkov-Şchedrin’dir. Yazar, “Noel Hikâyesi. Bir Memurun Yolculuk Notları” (Svyatoçny rasskaz. İz putevıh zametok çinovnika) denemesinde kahramanın Noel’de ailesiyle birlikte zaman geçirmek yerine işe gitmek zorunda kalmasını anlatmaktadır. Denk geldiği bir köy evinde geceleme için orada yaşayan bir ailenin trajedisine tesadüfen tanık olur: ev sahibinin oğlu Petrunya kısa bir süre önce asker olmuştur ve ailesinden ayrılmaktadır. Bayramın neşeli atmosferi ile hayatın gerçeği (ayrılık, hayal kırıklığı) arasındaki uyumsuzluk eserin ana konusunu oluşturur (Duşeçkina: 1995, 149).

Bunun yanı sıra Rus yazarlar, olağanüstü konuları arka planda bırakıp daha çok çocukluk, aşk, bağışlama, merhamet gösterme gibi sosyal temalara da önem vermekteydiler. Noel hikâyelerinde bu temaları eserlerinde işleyen Rus yazarları arasında N.S. Leskov’un öyküler

dizisi, A.P.Çehov’un “Çocuklar” (Detvora), “Oğlanlar” (Malçiki) hikâyeleri, M. Gorki’nin “Üşümeven Kız ve Oğlan Hakkında” (O malçike i devoçke, kotoriye ne zamerzli) eserleri gösterilebilir. Çağdaş Rus edebiyatında bu geleneği ise D.E. Galkovski sürdürmektedir.

Avrupa ve Rus Noel hikâyelerinde yer alan başkahramanlar hemen hemen aynıdır. Charles Dickens, kimsesiz ve zavallı olarak gösterilen başkahraman profilini ve Noel arifesinde bir grubun mutluluğu ile bir diğer grubun çaresizliği temasını başarılı bir şekilde işlemiştir. Rus edebiyatında ise bu şemayı ilk olarak uygulayan kişi F.M. Dostoyevski olmuştur. Dostoyevski “Malçik u Hrista na yöлке” (“Noel’de İsa ile Buluşan Çocuk”) adlı eserinde bu temayı başarılı bir şekilde kullanarak, Dickens’ın kullandığı ve geleneksellik kazanmış olan bu yapısal unsurları birleştirmiş ve bu türe yeni bir özellikler kazandırmıştır (Pluşç, Suih: 2015, 301). Dostoyevski’nin “Malçik U Hrista na yöлке” (1982: 457) öyküsünün konusu, 1845’te yayınlanan “Kibritçi Kız”ın konusu ile benzerlikler göstermektedir. Küçük fakir bir çocuk, Yılbaşı zamanında sokağın ortasında durup, karşısında bulunan evin içinde parlayan, rengârenk çam ağacındaki oyuncaklarla oynayan güzel giyimli çocukları görür. Herkes eğlenip dans etmektedir. Ebeveynleri tarafından terk edilen, günlerce yemek yemeyen ve hayatında acı, yoksulluk, duygusuzluk ve ahlaksızlıktan başka bir şeyi görmeyen başkahraman ise Petersburg’un soğuk sokaklarında gezinir. Ancak belli bir süre sonra mutlu çocukluk üzerine olan hayalleri gerçeğe dönüşür ve küçük oğlan İsa’nın Noel’inde kendisini bulur. Ancak sonradan anlaşılır ki çocuk, tıpkı “Kibritçi Kız” hikâyesinde olduğu gibi soğuktan donmuş ve öteki dünyada İsa’nın Noel’inde İsa ile bir araya gelmiştir. Dostoyevski’ye göre çocuk, artık insanların hiçbir şey yapamadığı ve onlara bağlı olmayan yerde yani gökyüzünde mutluluğa erişmiştir.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Halk edebiyatındaki eserlerin tasnifine yönelik karışıklıklar edebiyatta halk masalı ve edebi masal türleri arasında bir ayırım yapılmasını güçleştirmektedir. Edebi ve halk masalı eserlerini sınırlandırmak için kullanılan kimi yöntemlerde yüzeysel olup yetersiz kalmaktadır. Edebi ve halk masallarının tasnif probleminin temelinde, esasında, folklorun çatısı altında yer alan halk edebiyatı ürünlerinin karmaşık bir konumda bulunması yatmaktadır. Tasnif problemini etkileyen faktörlerden bir diğeri ise, terminolojideki karışıklıklardır.

Yapılan inceleme çalışması sonucunda masal olduğu düşünülen “Kibritçi Kız” türü eserlerin aslında ne edebi ne de halk masalı türüne girmediği, tamamen ayrı bir edebiyat türü olarak gelişen Noel hikâyeleri sınıfına girdiği görülebilir. Her bir edebi türün dikkate alınması gereken sabit ve değişmeyen özelliklerinin mevcut olduğu aşikârdır. Noel hikâyeleri, Noel zamanı gerçekleşen mucizevi olayların anlatıldığı hikâyelerdir. Noel hikâyeleri İngiliz yazar Charles Dickens’in “Bir Noel Şarkısı” eseri öncülüğünde başta Avrupa’da olmak üzere geniş kitlelere yayılsa da Rus edebiyatında Noel hikâyelerinin izini bu dönemden önce de var olduğunu daha sonraları gelişim gösterdiğini söylemek mümkündür. Buna göre, Rus ve Batı edebiyatında yer alan Noel hikâyesi (Svyatoçiy rasskaz) kavramı, eski Slavlarda Yeni yılın gelişinin kutlandığı Kolyada bayramı ile İsa’nın doğumunun kutlandığı Noel bayramı

ile iç içe geçmiştir. Böylelikle önce Rus halk hikâyelerinde sonrada edebiyatta görülmeye başlanan bu eserler İsa'nın doğum gecesi ile Vaftiz gecesi arasındaki 12 günlük zaman dilimini kapsayan süre içerisinde gerçekleşen hikâyeleri aktararak Rus halk geleneğini yansıtmaktadır.

Rus ve Batı Noel hikâyelerinde yer alan başkahramanlar hemen hemen benzerlik göstermekle birlikte ele alınana konuların akışı farklılık göstermektedir. Buna göre, Avrupa'da İngiliz yazar Charles Dickens ile ortaya çıkan bu öykülerde iyilik kötülüğü mutlaka yenerken, Rus Noel hikâyelerinde olay akışı hüznü bir biçimde sona ermektedir. Avrupa Noel hikâyelerinde ahlaki değerler, merhamet gibi kavramlar ön planda iken bu hikâyeler aracılığı ile toplumsal uçurumların ortaya konması hedeflenirken, Rus edebiyatında Noel hikâyeleri daha çok daha realistik özelliklere sahip bir tür olarak ortaya çıkmıştır. Noel bayramının beraberinde getirdiği insaniyet ve merhamet fikirlerinin hayatın acımasız gerçekleriyle nasıl çatıştığını ortaya konmuştur. Bu bakımdan Rus Noel hikâyelerinin özellikle de XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren realizm çerçevesinde oluştuğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Belokurova, S. (2005). “Literaturnaya skazka”, *Slovar literaturovedçeskih terminov*, Sankt-Peterburg: Paritet, https://literary_criticism.academic.ru/. (19.10 2017).
- Braude, L. (1979). *Skandinavskaya literaturnaya skazka*, Moskova: Nauka.
- Dalkılıç, L. Ç. (2014). Rus Halk Kültüründe Kolyada Bayramı, *Folklor/Edebiyat*, 20 (79), 79-92.
- Dostoyevski, F. (1982). *Malçik u Hrista na yölke*, Sobranie soçineniy v 12 tomah, Tom XII. Moskova: Pravda. 457-462.
- Dundes, A. (2005). Folklor Nedir?, Çev. Gülay Aydın, Yayına hazırlayan: Sezgin Karagül, *Millî Folklor*, 17 (65), 127-129.
- Duşeçkina, Y. (1995). *Svyatoçniy rasskaz. Stanovleniye janra*, Sankt-Peterburg, İzdatelskiy Otdel Yazıkivogo Tsentra SPBGU.
- Fasmer M. (1986). *Etimologiçeskiy slovar russkogo yazıka*, T. II., M.: Progress.
- Jekulina, V.İ., Rozova, A.N. (1989). *Obryadovaya poeziya*, Moskova: Sovremennik.
- Katarskiy, İ. (1966). *Dikkens v Rosii. Seredina XIX. Veka*, Moskova, 139-150.
- Kopaneviç, İ. (1896). *Rojdestvenskiye Svyatki i soprovojdayuşıye ih narodniye igri i razvleçeniya v Pskovskoy gubernii*, Pskov.
- Leskov, N. (1956-1958). *Sobraniye soçineniy v 11-ti Tomah*, Moskova.
- Maksimov, S. (1994). *Neçistaya, nevidomaya, krestnaya sila*, Sankt-Peterburg: Poliset.
- Morgunov, L.İ. (2015). Rodopa, Rodis. *Bolşoy mifologiçeskiy slovar*, Noginsk: Osteon-Press.
- Oğuz, M.Ö., Ekici, M., Aça, M., Düzgün, D., Akarpınar, R.B., Arslan, M., Yılmaz, A.M., Eker, G.Ö. & Özkan, T. (2012). *Türk Halk Edebiyatı. El Kitabı*, Ankara: Grafiker. 9. Baskı.
- Pluşç, V. & Suhih, O. (2015). Svyatoçniy rasskaz v hudojestvennom osmisenii F.M. Dostoyevskogo (“Malçik u Hrista na yölke”) i M. Gorkogo (“O malçike i devoçke, kotoriye ne zamerzli”), N. Novgorod: *Vestnik Nijegorodskogo Universiteta im. Lobaçevskogo*. N 3.
- Perets, V. (1894). Derevnaya Budagoşa i eyo predaniya, *Jivaya starina*, Vıpusk 1. 3-18.
- Pomerantseva, E. (1971). “Skazka”. *Kratkaya literaturnaya entsiklopediya*, Moskova, 880-882. REM (Rus Etnografik Müzesi Arşivi). F7.on1. d200. L1.
- Starigina, N. (1922). Svyatoçniy rasskaz kak janr, *Problemi istoriçeskoj poetiki. Hudojestvenniye i nauçniye kategorii*, Vıpusk 2. Petrozavodsk: İzd. Petrozavodskogo Universiteta.
- Suhorukov, E. A. (2014) Sootnoşeniye ponyatiy “folklor naya-literaturnaya-avtorskaya skazka” (Na primere sovremennih ekologiçeskih skazok), *Vestnik MGLU*, Vıpusk 19. 705.
- Zabilin, M. (2014). Russkiy narod. Ego obiçayi, obryadı, predaniya, suyeveriya i poeziya, Moskova, İnstitut russkoy tsivilizatsii.
- Zavoyko, G.K. (1914). Verovaniya, obryadı i obichii velikorossov Vladimirkoy gubernii, *Etnografıçeskoe obozreniye*. N. 3-4.
- Zinovyev, Valeri. (1987). *Mifologiçeskiye rasskazı russkogo naseleniya Vostoçnoy Sibiri*, Novosibirsk: Nauka.